

Suomen tietopohjaisen päätöksenteon toimintaympäristö

Hajautettu toimijaverkosto

Tieteen ja päätöksenteon vuorovaikutus Suomessa eroaa monista muista maista. 5,6 miljoonan asukkaan maana Suomen tietopohjaisen päätöksenteon toimintaympäristö nojaa enemmän **hajautettuihin yhteyksiin ja verkostoihin** kuin hierarkkisiin rakenteisiin kuten hallituksen tiedeuvonantajiin (engl. Chief Scientific Advisers).

Tämä hajautettu verkosto kattaa 13 yliopistoa, 22 ammattikorkeakoulua, 12 valtion tutkimuslaitosta seitsemällä hallinnonalalla, sekä muita keskeisiä toimijoita, kuten Suomen Akatemia, Strategisen tutkimuksen neuvosto, tiedepaneelit, tiedevälittämisorganisaatiot sekä lukuisat työryhmät ja neuvostot.

OECD:n mukaan Suomi on luonut suhteellisen vahvan perustan tieteen ja politiikan vuorovaikutukselle ja toiminut edelläkävijänä innovatiivisten tiedon tuottajia, käyttäjiä ja välittäjiä yhdistävien menetelmien kehittämisessä. Suomi on siis edelläkävijä tietopohjaisen päätöksenteon toimintamallien luomisessa.²

Terminologia: Tietopohjaisella päätöksenteolla tarkoitetaan ”sosiaalisia vuorovaikutuksen prosesseja, joissa tutkijat ja muut toimijat jakavat ja yhteiskehittävät tietoa päätöksenteon yhteydessä, tavoitteenaan parempi yhteiskunnallinen päätöksenteko”.¹

Matalat hierarkiat ja korkea luottamus mahdollistavat tehokkaan yhteistyön

Suomella on vahva perinne tieteellisen tutkimuksen integroimisessa päätöksentekoprosesseihin. Tämä johtuu osittain Suomen ominaispiirteistä, kuten poliittisesta vakaudesta, korkeasta luottamustasosta julkisia instituutioita kohtaan sekä vahvasta yhteistyökulttuurista.³

Poliittinen vakaus luo edellytykset pitkäjänteisten ja luottamuksellisten suhteiden kehittymiselle tutkijoiden ja päätöksentekijöiden välillä. Tämä luo perustan tietopohjaiselle päätöksenteolle.

¹ Van den Hove, 2007: 807
² OECD, 2017
³ OECD, 2024

Saavutuksista huolimatta haasteita riittää

Tutkimustiedon välittyminen päätöksentekoon nojaa edelleen pääosin perinteiseen lineaariseen vuorovaikutuksen malliin. Tämä näkyy reaktiivisena ja yksisuuntaisena viestintänä, joka jää usein irralliseksi todellisista päätöksenteon tarpeista. Ilman jatkuvaa päättäjien ja tutkijoiden välistä yhteistyötä ja pitkäjänteistä vuorovaikutusta tieteen ja päätöksenteon välinen vuorovaikutus jää pistemäiseksi ja projektiluontoiseksi.

Tutkijoiden osaamista hyödynnetään melko vähän:

Eduskunnan valiokuntien asiantuntijakuulemisissa tutkijoiden rooli on yllättävän pieni: vuosina 2015–2023 kaikista asiantuntijoille tehdyistä lausuntopyynnöistä ainoastaan 6,3 % kohdistettiin tutkijoille.

Tieteenaloja kuullaan epätasaisesti päätöksenteossa:

Tieteenalojen välillä vallitsee merkittävä epätasapaino eduskunnan valiokuntien asiantuntijakuulemisissa. Vuosina 2015–2023 valiokuntien asiantuntijoille tekemistä lausuntopyynnöistä vain 1 % kohdistui humanististen tieteiden tutkijoille.

Asiantuntijakuulemiset jakautuvat epätasaisesti:

Asiantuntijoiden kuulemisessa korostuu selvästi tiettyjen yksittäisten asiantuntijoiden ääni. Eduskunnan valiokunnille vuosina 2015–2023 lausuntoja antaneista tutkijoista valtaosa antoi vain yhden lausunnon (moodi), kun keskiarvo oli kaksi lausuntoa tutkijaa kohti. Jakauma on epätasainen: eniten valiokuntalausuntoja antanut tutkija oli tehnyt niin 391 kertaa.

Tietopohjaisesta päätöksenteosta puhutaan eri termein, mikä aiheuttaa sekaannusta ja väärinymmärryksiä. Kansallisessa keskustelussa termejä kuten tiedeneuvonta ja tiedevälittäminen käytetään usein toistensa synonyymeinä huomioimatta niiden merkityseroja.

Tiedevälittäminen on Suomessa edelleen alikehittynyttä ja alihyödynnettyä, vaikka se voisi lisätä tietopohjaisen päätöksenteon toimivuutta. Tiedevälittäminen nojautuu vahvasti projekti-perusteisiin lähestymistapoihin vakiintuneiden rakenteiden sijaan. Tiedevälittäjinä toimii monia asiantuntijoita ilman muodollista tunnistamista, mikä vaikeuttaa kollektiivista oppimista ja verkostojen muodostumista. Lupaava positiivinen kehityssuunta on kuitenkin epävirallisen tiedevälittäjien verkoston muodostuminen, jossa yhdessä oppimisella on merkittävä rooli.

Keskitettyjen koordinaatitahojen puute tuo joustavuutta, mutta luo samalla haasteita erityisesti jatkuvuuden näkökulmasta. Toimintaympäristöstä puuttuu strateginen koordinaatio ja viestintä eri sidosryhmien välillä, kun suunnitellaan uusia ohjelmia, välineitä ja instituutioita. Tämä pirstaloituminen johtaa päällekkäisyyksiin, menetettyihin synergiaetuihin sekä epäjohtonmukaisuuksiin tiedon välittämisessä päätöksentekoon.

Kolme keskeistä kehityssuuntaa

1. Tiedevälittäminen muutosvoimana

Tiedevälittäminen on edelleen alihyödynnettyä, vaikka se voisi merkittäväällä tavalla uudistaa tietopohjaisen päätöksenteon toimintaympäristöä ja sen toimivuutta. Se tarjoaa saavutettavan tavan edistää systeemistä muutosta toimintaympäristössä rakentamalla siltoja tiedon tuottajien ja tiedon hyödyntäjien välille. Yksittäisten tiedevälittäjien sekä tiedevälittämisorganisaatioiden tunnistaminen sekä vaaliminen kehittäisi yhtenäisemmän ja tehokkaamman tietopohjaisen päätöksenteon toimintaympäristön. Tiedevälittäjien osaamisen kehittäminen auttaisi organisaatioita rakentamaan tietopohjaiseen päätöksentekoon perustuvaa yhteistä toimintakulttuuria.

2. Tiedeyhteisön lähestymistä vaikuttavuuteen on muutettava

Tiedeyhteisön lähestymistä tietopohjaiseen päätöksentekoon on kehitettävä proaktiivisempaan, yhteistyötä korostavaan ja ilmiölähtöiseen suuntaan. Nykyiset keinot perustuvat yksisuuntaiseen viestintään ja yksittäisiin tutkijoihin. Niiden tilalle tarvitaan yhteistyöhön perustuvaa vuorovaikutusta, joka käsittelee päätöksenteon tietotarpeita ilmiölähtöisesti yksittäisten tutkimustulosten levittämisen sijaan. Tiedevälittäjät voisivat helpottaa tätä siirtymää ja keventää yksittäisten tutkijoiden taakkaa fasilitoimalla toimivaa tieteen ja päätöksenteon vuorovaikutusta.

3. Kokonaisvaltaisen uudistuksen toteuttaminen

Tietopohjaisen päätöksenteon kokonaisvaltaisen uudistaminen on myöhässä. Tieteen ja päätöksenteon rajapinta kehittyä jatkuvasti. Nykyiset haasteet ja uudet kehityssuunnat, kuten tekoälyn hyödyntäminen, vaativat kuitenkin kollektiivista toimintaa ja rakenteellisia muutoksia siihen, miten tieteen ja päätöksenteon vuorovaikutus on järjestetty.

Meneillään olevat muutokset ovat pitkälti koordinoimattomia ja mittakaavaltaan riittämättömiä. Vaikka tutkimus-, kehitys-, ja innovaatiotoiminnan (TKI) osalta on onnistuttu merkittävästi lisäämään strategista yhteistyötä, vastaavia keskusteluja Suomen tietopohjaisen päätöksenteon tulevaisuudesta ei ole juurikaan käyty. Tästä syystä toimintaympäristön tulevaisuudesta ja toivotusta kehityssuunnasta tarvitaan vuoropuhelua, jonka avulla voidaan lisätä ymmärrystä jaetuista haasteista ja toimenpiteistä niiden ratkaisemiseen.

Lähteet:

OECD (2017). OECD Reviews of Innovation Policy: Finland 2017. OECD Reviews of Innovation Policy, OECD Publishing: Paris. <https://doi.org/10.1787/9789264276369-en>

OECD (2024). OECD Survey on Drivers of Trust in Public Institutions 2024 Results - Country Notes: Finland, OECD Publishing: Paris. https://www.oecd.org/en/publications/oecd-survey-on-drivers-of-trust-in-public-institutions-2024-results-country-notes_a8004759-en/finland_596ba5da-en.html

van den Hove, S. (2007). A rationale for science-policy interfaces. *Futures*, 39(7), 807–826. <https://doi.org/10.1016/j.futures.2006.12.004>